

RADOVI
Zavoda za znanstveni rad
HAZU Varaždin

UDK 347.784:2-36:93/94(497.523Varaždin)
Prethodno priopćenje
Preliminary Communication

ANA KANIŠKI
samostalna istraživačica
ana.kaniški@gmail.com

Primljeno: 20. 06. 2023.
Prihvaćeno: 27. 11. 2023.
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/94kl4c1p8m>

SKULPTURA SVETOGA IVANA NEPOMUKA IZ ZELEN- DVORA U PERIVOJU STAROGA GRADA U VARAŽDINU

Supružnici, hrvatski ban i feldmaršal Franjo Nádasdy i Suzana rođ. Malatinski na svome vlastelinstvu u Zelendvoru su oko 1767. godine dali postaviti baroknu skulpturu Svetoga Ivana Nepomuka. Kameni prikaz češkoga svećenika podigli su u perivoju dvorca po preudaji udove Malatinski nakon smrti svog prvog supruga, Josipa Kazimira Draškovića. Skulptura danas krasi perivoj s južne strane Starog grada u Varaždinu. Četiri spisa, tintom ispisana i strojem natipkana od kraja kolovoza 1932. do studenoga 1933. godine, otkrivaju da ju je tamo u kolovozu 1932. godine postavilo Muzealno društvo Varaždin. Mjesni odvjetnik Nikola Pečornik žalio se Gradskom poglavarstvu Varaždin što je muzealci nisu radije smjestili unutar dvorca, u sjeveroistočni kut većeg dvorišta, lijevo od potpornjaka na početku malog dvorišta i desno od ulaza u prostoriju s topovima. Sačuvana žalba ocrtava poteškoće koje su nastale pri postavljanju skulpture izvan spomenika arhitekture. Gradonačelnik Stjepan Novaković očevidom u prostorijama dvorca 24. kolovoza 1932. godine pokušava razriješiti spor pomoću drugih stručnjaka i gradskih zastupnika. Arhitekt Artur Kaderávek izjavljuje da su muzealci poslušali njegov savjet glede lokacije skulpture. Gradski inženjer Viktor Rogina i zastupnik Mirko Hikec priklanjaju se Pečorniku koji smatra da bi skulptura u perivoju odala dojam da je nastala u kontekstu dvorca. Naknadnim su se očitovanjem muzealci Krešimir Filić i Adolf Wissert izjasnili da su postupali u skladu sa zakonima i da su plaćeni građevinski materijal i radnici koji podižu postolje za baroknu skulpturu. Predsjednik Muzealnog društva Wissert i Hikec 25. kolovoza postižu kompromis koji dozvoljava da vrijeme i rad posuđenih radnika ne propadnu i obvezuje muzealce ukloniti skulpturu ako tako bude prepo-

ručio koji stručnjak. Gradonačelnik Stjepan Novaković 1933. godine odlučuje za mišljenje pitati konzervatora Gjuru Szabu, tajnika tadašnjeg Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetnih i historijskih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Nisu otkriveni spisi koji bi otkrili što je točno preporučio Szabo, Filićev dugogodišnji prijatelj i savjetnik oko muzejskih i pitanja zaštite spomenika. Žalba nažalost ne donosi razlog muzealizacije skulpture iz zelendvorskog posjeda kojim tada upravlja Josip, sin Marka Bombellesa mlađeg. Sačuvanih šest pisama i dopisnica većinom ispisanih 1932. godine otkrivaju da su o skulpturi, naručitelju i točnoj identifikaciji sveca koji predstavlja, raspravljali zagrebački kanonik i povjesničar Ljudevit Ivančan i stanoviti Pavao Wittmann, obojica misleći da je riječ o sv. Donatu. S druge strane, don Frane Bulić, nekadašnji konzervator za Dalmaciju smatra da kip nije primjeren za smještaj u perivoj dvorca i moli muzealce neka mu obrazlože znanstvene razloge koji su ih vodili da ga tamo postave. Sačuvana žalba i korespondencija dokumentiraju napor varaždinskih muzealaca u očuvanju baroknoga djela budućim pokoljenjima koji danas uživaju u još jednoj skulpturi u svojem gradu.

Ključne riječi: Zelendvor; Franjo Nádasdy; Suzana rođ. Malatinski; Stari grad; Muzealno društvo Varaždin; Nikola Pečornik; Gjuro Szabo; obitelj Bombelles; Ljudevit Ivančan; Pavao Wittmann; don Frane Bulić; barokna skulptura; sv. Ivan Nepomuk; Varaždin.

1. UVOD

Supružnici, hrvatski ban Franjo Nádasdy (Radkersburg, Štajerska, Austrija 30. prosinca 1708. – Karlovac, 22. ožujka 1783.) i Suzana rođ. Malatinski (4. ožujka 1716. – Varaždin, 7. veljače 1879.) na svome su imanju u Zelendvoru oko 1767. godine postavili kasnobaroknu skulpturu *Svetoga Ivana Nepomuka*. Danas stoji u perivoju s južne strane Starog grada, desno od puta koji vodi k ulaznoj kuli. Kasnobarokno djelo štiti pravokutna drvena ograda (slika 1).¹ Neutvrđeni kipar u kamenu je isklesao brkatoga i bradatoga svećenika ovalnoga lica na kojem se ističu ravni nos, male oči debelih kapaka i izražene jagodice. Nosi kratki plašt s kičankama na prsima, dugu halju i roketu počipkanoga poruba s dubljim naborima oko bedara. Neprirodno kleči na oblacima, povišenih ruku i dlanovima otvorenim u gestu zativa, ali podignute glave i pogleda u vis. Desno mu od nogu na oblaku sjedi anđelčić zaogrnut draperijom oko bokova. S bucmastim obraščićima i kratkom kosom s ni-

¹ Skulptura (v. 410 x š. 180 x dub. 170 cm) nalazi se u Zbirci kamenih spomenika i skulptura, Gradskog muzeja Varaždin [dalje GMV], inv. br. GMV 59346.

zom čuperaka, anđeo ljevicu drži ispod poruba rokete. Bočno od svoje glave drži-desnicu koju je kipar utopio u spirale oblaka.

Skulptura stoji na dvodijelnom postolju. Njegov gornji volumen ima oblik obrnutoga kapitela koji leži na niskom kvadru približno iste širine. Kapitel na vrhu ima obrnuti vijenac i bridove u obliku obrnutih voluta. Ispred su isklesani veća kruna iznad alijansnih grbova koje obavija akant. Lijevi grb, obitelji Malatinski na štitu ima snop žita s kokotom između zvijezde i polumjeseca. Desni feldmaršala Nádasdyja ima patku koja pliva na vodi između dva rogoza. Niži kvadar istaknutih uglova i stještenih stranica leži na volumenu postolja sazidanom od kamenih ploča i veziva. Na vrhu ima ploču i kameni ulomak, sprijeda profiliran. Spomenik stoji nad nižom pločom uz tlo, ali nije istovremena.

Slika 1. *Sveti Ivan Nepomuk*, oko 1767. Stari grad, Varaždin.
(Foto: Ana Kaniški, 5. svibnja 2023.)

2. O SKULPTURI IZ HISTORIOGRAFIJE

O skulpturi se pisalo iz gledišta umjetničke topografije, povijesno-umjetničkoga suda, zaštite i očuvanja baštine i ikonografije. Povjesničar i konzervator Gjuro Szabo [1919.] u osvrtu na spomenike kotara Ivanec navodi da barokni kip iz 1766. godine ispred dvorca u Klenovniku "[...] slični kipu sveca s istim grbovima na drugom nekadašnjem imanju Draškovića u Zelendvoru kod Vinice". U rukopisu o spomenicima varaždinskoga kotara, a koji je kao i pregled o ivanečkoj baštini, napisao oko polovice 1910-ih godina, piše još o vlasnicima Zelendvora i isto iznosi u knjizi *Kroz Hrvatsko zagorje* (1939).³ Povjesničar Vjekoslav Noršić u rukopisima o župama Kamenica i Klenovnik opisuje da "lijepi" i tada »dosta oštećen« kip sv. Ivana Nepomuka stoji na mostu preko potočića na cesti između klenovničkog dvorca i župne crkve Presvetog Trojstva.⁴ Zanimljiv je oštiri sud o kipu koji povjesničarka umjetnosti Anđela Horvat [1982.] donosi u pregledu barokne umjetnosti u kontinentalnoj Hrvatskoj. Smatrajući ga istovremenim čakovečkom kipu sv. Jeronima koji je 1766. godine isklesao Veit Königer (Sesto kraj Dobbiacha, 1. srpnja 1729. – Graz, 1. prosinca 1792.), navodi da klenovnički "patetični kip sv. Franje Ksavera [...] na barokno oblikovanom postamentu" pokazuje srodnu koncepciju i posvetu kao i kip od kamena pješčenjaka pokraj Velikoga Bukovca uz cestu koji je isto podigao ban Nádasdy.⁵ Osim što je donijela fotografiju kipa koju je četiri desetljeća ranije snimio Đuro Griesbach za kolegu povjesničara umjetnosti, od Artura Schneidera [1940.] uzima i krivu tvrdnju da prikazuje španjolskoga prezbitera.⁶

Povjesničarka umjetnosti Doris Baričević [1985.] prva skulpturi daje pažnju povodom obnove 1981. godine. U prilogu koji i dalje ostaje najobuhvatnijim radom o kipu piše o ikonografiji, stilskim, formalnim i morfološkim značajkama kipa. Sa Szabinom tvrdnjom na umu datira ga oko 1767. godine temeljem usporedbe s kipo-

² Gjuro SZABO, "Spomenici kotara Ivanec", *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Zemaljsko povjerenstvo za očuvanje umjetničkih i historijskih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji, Kraljevska zemaljska tiskara, br. 14, 1919., 60.

³ Đuro SZABO, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Knjižara Vlasić i Horvat, Zagreb, 1939., 40.

⁴ Priređivač je rukopise datirao u 1924. godinu. Vjekoslav NORŠIĆ, "Kamenica", *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Zagreb, br. 14, 2010., 284, 303.; *Isti*, "Klenovnik", *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Zagreb, br. 14, 2010., 311, 322.

⁵ Anđela HORVAT, "Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj", *Barok u Hrvatskoj*, Sveučilišna naklada Liber, Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, odg. ur. Milan PRELOG, 1982., 263.

⁶ ARTUR SCHNEIDER, "Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika 1939.", *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za god. 1938./1939.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti [dalje: JAZU], Zagreb, br. 52, 1940., 179.

vima sveca koje su supružnici postavili uz dvorce u Klenovniku i Velikom Bukovcu. Datira ih nakon njihova vjenčanja, 15. veljače 1767. godine u dvorcu u Velikom Bukovcu. Udova se preudala svega šest mjeseci nakon smrti prvoga supruga Josipa Kazimira Draškovića (? , 4. kolovoza 1716. – Klenovnik kraj Ivanca, 9. rujna 1765.) što je tada izazvalo skandal jer je novi suprug vjenčanje objavio tek 25. svibnja 1767. godine. Kip u Klenovniku datira uklesanom godinom 1766. Na kipu u Velikom Bukovcu čita latinski natpis “VOTO GRATIOSO BENEFICIENTIAE BANI CROATIAE DE NADASDI EFLORVI [ZAVJET BANA HRVATSKE NÁDASDYJA ZA MNOGO MILOSTIVIH BLAGODATI]“ ispod vijenca kapitela čiji kronograf daju godinu 1767., kao vrijeme postavljanja spomenika. Na bazi postolja čita natpis koji ima istu godinu i posvetu “DIVE IOANNES NEPOMVCENE OBTINEAS NOBIS IN COELIS GRATIAS [SVETI IVAN NEPOMUK, PRISKRBIT ČEŠ NAM MILOST NA NEBU]“. Kipove zaštitnika ispovjedne tajne supružnici su podigli kao znak zahvalnosti za očuvanje njihove osobne tajne. Nisu slijedili tradiciju koja je kipove svecu podizala na mostovima, nego su ih smjestili u parkove dvoraca i na raskršće. Zaključuje da je zelendvorski bez natpisa i s obrnutim stranama alijansnog grba mogao biti isklesan oko 1767. godine. Izradu im smješta u krug štajerskih kipara iz druge polovice XVIII. stoljeća, Filipa Jakova Strauba (Wiesensteig, 30. travnja 1706. – Graz, 26. kolovoza 1774.) i Ivana Jurja Strauba (Wiesensteig, 13. svibnja 1721. – Radkersburg, 1. veljače 1773.).⁷ Upućuje i na sud slovenskog kolege Sergeja Vrišera [1983.] koji smatra da bi autor mogao biti kipar Veit Königer.⁸ Jednake misli o kipu Baričević [2008.] iznosi u sintezi o baroknom kiparstvu sjeverne Hrvatske.⁹

U godini kada grad Varaždin obilježava osam stoljeća od prvoga spomena, varaždinski muzej i Odbor za proslavu obljetnice “ulažu posebnu brigu“ u restauraciju kipa, koju provode akademski kipari Žarko Tomazetić i Harno Cavrk, a koji su predložili izraditi kopiju koja bi izvornik zamijenila i zaštitila ga od vremenskih uvjeta.¹⁰ Trebali su ga restaurirati do kraja 1981. godine.¹¹ Nepunih godinu dana kasnije djelatnici muzeja zaštitili su ga drvenom ogradom.¹² Povjesničar umjetnosti i

⁷ Doris BARIČEVIĆ, “Kameni spomenik sv. Ivana Nepomuka pred varaždinskim Starim gradom“, *Godišnjak GMV*, GMV, Varaždin, br. 7, 1985., 151-159.

⁸ Sergej VRIŠER, “Vezi med baročnimi kiparji Štajerske in Varaždinom“, *Varaždinski zbornik*, Varaždin, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Skupština općine Varaždin, ur. Andre Mohorovičić, 1983., 437-440.

⁹ Doris BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga d. d., Zagreb, 2008., 400-401.

¹⁰ Kipari su suradnici Hrvatskog restauratorskoga zavoda. Vidi: -ns-, “Ivan Nepomuk sačuvan od propadanja“, *Varaždinske vijesti*, br. 1916, 15. listopada 1981., 16.

¹¹ [Andre MOHOROVIČIĆ?,] “Varaždin ima sjajnu budućnost“, *Varaždinske vijesti*, god. XXXVII, br. 1921, 19. studenog 1981., Prilog, 2.

¹² I. LEVANIĆ, “Ivan Nepomuk iza ograde“, *Varaždinske vijesti*, god. XXXVIII, br. 1963, 9. rujna 1982., 6.

varaždinski muzealac Miroslav Klemm na temelju rada Baričević objavljuje novinske članke o kipu, dok u ratnim neprilikama iznosi uvodne riječi o broju i stanju očuvanosti javne skulpture u Varaždinu,¹³ šest godina poslije bez tog uvoda.¹⁴ Akad. kipar Josip Grgević obnovio je kip 2001. godine; o konzervatorskim i restauratorskim radovima koji su bili provedeni 2016. godine izvješćuje povjesničar umjetnosti i viši konzervator Ivan Jengiđ [2017.].¹⁵ Niz muzealaca i povjesničara umjetnosti koji pišu o kipu zaključuje Ljerka Šimunić [2018.], spomenom u vodiču kroz stalni postav muzeja.¹⁶

Povjesničarka umjetnosti Sanja Cvetnić [2008.] uzima ovu skulpturu kao primjer prikaza toga sveca u hrvatskoj likovnoj umjetnosti. Ističe netočni uzrok čašćenja toga svećenika koji je izašao “[...] iz zavičajnoga kulta u Pragu na široku pozornicu Rimokatoličke crkve tek u poslijetridentskom razdoblju [...]”,¹⁷ nakon što je na poticaj habsburških vladara Leopolda I. i Josipa I. beatificiran 1721. i kanoniziran 1729. godine. Dotada se proširio glas o nezabilježenoj podatku iz nepoznata izvora da je bio ispovjednik češke kraljice i da ga je kralj Vaclav IV., suparnik habsburških careva, dao baciti s Karlova mosta jer nije odao kraljičinu ispovjednu tajnu. Uzrok kraljeva bijesa i Ivanove mučeničke smrti, piše Cvetnić, “[...] leži u njegovoj odluci da potvrdi opata iz Kladrubya za praškoga nadbiskupa umjesto kraljeva kandidata, dakle u političkoj borbi oko vlasti u praškoj nadbiskupiji”. Iako se zabuna razjasnila 1752. godine, do tada je “[...] uspostavljena ikonografija sv. Ivana Nepomuka kao zaštitnika ispovjednika, zagovornika od poplava i branitelja putnika preko mostova [...]” koja se proširila diljem Habsburškoga Carstva. Ikonografija ga prikazuje kao svećenika u baroknom talaru s roketom koji drži palmu mučeništva i raspelo.¹⁸

U Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske čita se da je skulptura u perivoju premještena – 1932. godine.¹⁹ Potvrđuju to nedavno otkriveni arhivski spisi, o čemu će biti riječi niže u radu.

¹³ Miroslav KLEMM, “Kako spasiti sv. Ivana Nepomuka”, *Varaždinske vijesti*, br. 2429, 8. kolovoza 1991., 7.

¹⁴ Miroslav KLEMM, “Tri vrijedna spomenika”, *Varaždinske vijesti*, br. 2743, 6. kolovoza 1997., 19.

¹⁵ Ivan JENGIĐ, “Varaždin. Kip sv. Ivana Nepomuka pred Starim gradom”, *Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda. Katalog radova iz 2016.*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, br. 8, 2017., 311.

¹⁶ Ljerka ŠIMUNIĆ, *Kulturnopovijesni odjel Gradskog muzeja Varaždin: vodič kroz stalni postav*, GMV, 2018.

¹⁷ Sanja CVETNIĆ, “Habsburški politički utjecaji i ikonografija Sv. Ivana Nepomuka u Hrvatskoj”, *Hagiologija: kultovi u kontekstu*, Leykam international, Zagreb, 2008., 162.

¹⁸ *Ibidem*, 2008., 162-164. Usp. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb [dalje: *Leksikon ikonografije*], 2006., 313-314. (bilj. “Ivan Nepomuk, sveti”, EC).

¹⁹ “Pretraživanje Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. Kameni spomenik sv. Ivana Nepomuka”, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, 2022. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2272> (29. ožujka 2020.)

3. O PROVENIJENCIJI SKULPTURE: OD NÁDASDYJA DO BOMBELLESA

Život skulpture izravno je bio povezan sa sudbinom vlastelinstva o kojoj se neposredno čita u historiografiji. Zelendvor je u posjedu Pavla Nádasdyja do udaje njegove unuke Marije Magdalene za Ivana IV. Draškovića, veleposjednika dvorca Klenovnik.²⁰ Unuk Josip Kazimir Drašković od 1745. do 1755. podiže kasnobarokni dvorac na imanju u Velikom Bukovcu i ženi barunicu Malatinski s kojom ima tri sina i kćerku.²¹ Zelendvor su naslijedila djeca iz njena prvog braka. Potkraj XVII. ili početkom XVIII. stoljeća Draškovići grade veliki dvorac i perivoj u Opeki i iseljavaju se iz baroknog prizemnog dvorca Zelendvor i imanje pretvaraju u gospodarstvo kojem srž čine prizemna i jednokatna zgrada, a obje s arkadiranim trijemom u prizemlju.²² Zadnji potomak loze, Ferdinandina Josipa Georgina udaje se 7. veljače 1852. godine za grofa Marka Bombellesa starijeg i obitelji francuskoga porijekla donosi oporukom naslijeđena dobra Opeku, Zelendvor i Kaštelanec.²³

Marko Bombelles stariji obnavlja dvorac Opeku kojem utemeljuje velebni park, a na imanju u Zelendvoru u duhu historicizma obnavlja dvorsku kapelu koju će i novi vlasnici koristiti za obiteljsku grobnicu.²⁴ Ubrzo po smrti oca, Marko Bombelles mlađi (Opeka, 16. listopada 1858. – Opeka, 8. rujna 1912.) preuzima upravu imanja, dok u Vinici počinje djelovati u kulturnom i javnom životu, prosvjeti, gospodarstvu, bankarstvu i politici.²⁵ Agneza Szabo [1998.] naglašava da je zbog zalaganja oko zaštite baštine, odlukom Zemaljske vlade u Zagrebu imenovan članom *Povjerenstva za očuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u Hrvatskoj*, što je obavljao do smrti;²⁶ podatak nije potvrđen.²⁷ Modernizira Opeku i Zelendvor čije je šume i lovišta za divljač,²⁸ od 1885. do 1909. godine posjećivao nadvojvoda Franjo Ferdinand Habsburško-Lotariński, strastveni lovac i njegov školski kolega.²⁹

²⁰ Anđelko KOŠČAK, *Župa Sv. Marka Evanđelista - Vinica*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Župa Sv. Marka Evanđelista, Zagreb - Vinica, 2013., 327.

²¹ *Ibidem*, 328.; Mladen OBAD ŠČITAROCI, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, ur. Ive Mažuran, Školska knjiga, Zagreb, 1991., 284.

²² OBAD ŠČITAROCI, 1991., 316.

²³ KOŠČAK, 2013., 329.

²⁴ *Ibidem*, 152, 328.

²⁵ *Ibidem*, 337.

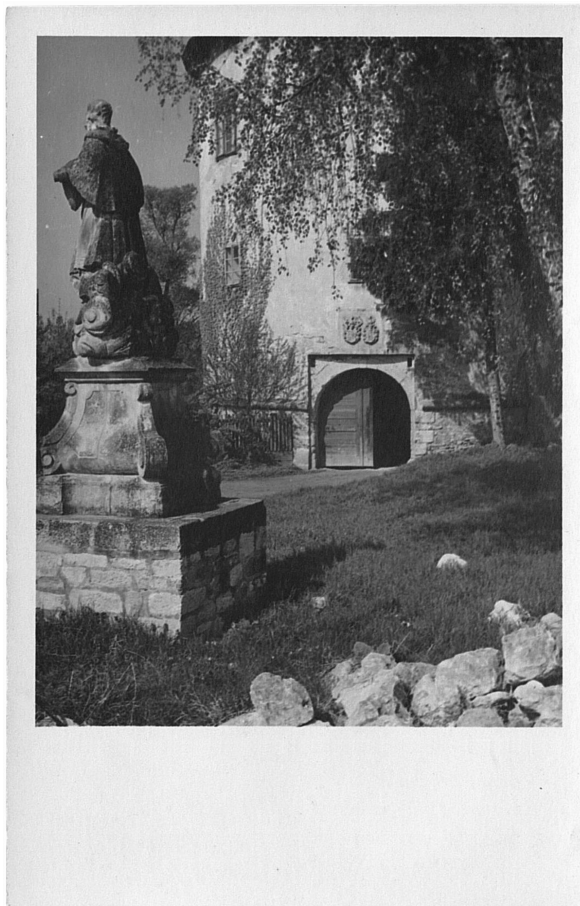
²⁶ Agneza SZABO, "Grofovi Bombelles uzorni gospodarstvenici", *Matica: časopis Hrvatske matice iseljenika*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, god. 48., br. 3, 1998., 6-8., 1998., 8.

²⁷ Marko Bombelles mlađi nije u popisu konzervatora i dopisnih članova Povjerenstva za 1911. i 1912. godinu. Ministarstvo kulture i medija, Središnja dokumentacija kulturne baštine, Zemaljsko povjerenstvo za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika [dalje: MKM – SDKB, Povjerenstvo], RBR. 26/1912., *Dostava pečata konzervatorima i dopisnim članovima*.

²⁸ SZABO, 1998., 7.

²⁹ Tatjana BUHIN i Spomenka TEŽAK, "Varaždin pod habsburškom kruno", *Varaždin pod krunom Habsburgovaca*, Varaždin, GMV, 2015., 38.

Po smrti oca, Josip Bombelles (Opeka, 26. svibnja 1894. – logor Jasenovac, 1942.) nastavlja voditi gospodarstvo i održavati imanja nakon 1918. godine, unatoč proglašenju prve agrarne reforme koja je nanijela gubitke Zelendvoru.³⁰ Sin Josip Thomas, posljednji od Bombellesa iseljen je iz dvorca Opeka 1946. godine.³¹ Nakon rata, dvorac Zelendvor izgorio je u požaru koji je poštedio gospodarske zgrade, kapelu i perivoj.³² Skulptura sveca muzealizirana je u doba Josipove uprave Zelendvorom.

Slika 2. Varaždin. Stari grad, nakon kolovoza 1932., Gradska knjižnica "Metel Ožegović" u Varaždinu, Zbirka razglednica, br. 294.

³⁰ Željka LAZAR, "Zbirka knjiga obitelji Bombelles", *Muzeologija*, MDC, Zagreb, br. 48-49, 2011.-2012., 151.

³¹ Davor MARTIĆ, *Bombelles: grofovsko lovište Varaždinske županije*, Pučko otvoreno učilište Hubert, Split, 2004., 48-49.

³² OBAD ŠČITAROCI, 1991., 316, 318.

4. NIKOLA PEČORNIK PROTIV MUZEALNOGA DRUŠTVA VARAŽDIN

Rješenje Kraljevskog kotarskog suda u Varaždinu u ožujku 1932. i četiri spisa tintom ispisana i strojem natipkana od kraja kolovoza 1932. do studenoga 1933. godine, opisuju poteškoće nastale pri postavljanju skulpture u perivoj varaždinskoga spomenika arhitekture. Navode razne osobe i društva koji su doprinijeli razvoju obrazovanja, društva, kulture, sporta, urbanizma, arhitekture i oblikovanja krajobrazu u Varaždinu. Iznosi se sadržaj koji se, s ciljem prikaza i konteksta, usput i komentira.

Na arku papira natipkano netom spomenuto sudsko rješenje 3. ožujka 1932. godine pokazuje da je varaždinski odvjetnik dr. Nikola Pečornik 15. siječnja 1932. godine podnio tužbu protiv dvojice gimnazijskih profesora. Starješina suda navodi članke kaznenih zakona prema kojima se tužba mogla podnijeti i prema kojima je u kratkom razdoblju nastupila zastara.³³ Tužitelj nije prihvatio rješenje, pa se je tužbom obratio gradskoj vlasti.

Na listu papira neki službenik iz Gradskog poglavarstva Varaždin, 22. kolovoza 1932. godine piše žalbu Nikole Pečornika, osnivača Varaždinskoga biciklističkog kluba i aktivnog biciklista, autora kritikā događaja i pojava, kolekcionara anti-kviteta, te nekadašnjega predsjednika Odbora za priredbu Kulturno-historijske izložbe u gradu Varaždinu (1923.).³⁴ Žali se da Muzealno društvo Varaždin “[...] podiže neki veliki spomenik sveca 4 ½ m visok, u vanjskom dvorištu Staroga grada. Taj spomenik ne djeluje harmonično sa izgledom starinskim i stilom Staroga grada [...]”. On ga smatra “nedoličnim” u perivoju koji su građani prozvali *Parkom kralja Aleksandra I. Osloboditelja*, pa kao »[...] predsjednik Društva za poljepšanje grada Varaždina protestuje i moli redovni sastanak“.³⁵ Usput rečeno, društvo od osnutka 1888. godine “[...] vlastitim pregnućem ili pako poticanjem upriličuje u gradu Varaždinu i njegovoj okolici izvadjanje što većom udobnošću spojenoga poliepšanja javnih mjestah. Prema tomu izvadjati će društvo svoju svrhu u prvom redu vlastitim sredstvi, a u drugom kao savjetujuće tijelo zastupstva občine grada Varaždina upozorjujuć na postojeće mane i nedostatke“.³⁶ Obnovljeno 1910. godine,³⁷ društvo si je dodijelilo ulogu savjetnika i korektiva. Gradska je vlast uvažila potpisanu žalbu njegova predsjednika.

³³ Gradski muzej Varaždin, Dokumentacija Varaždinskoga muzealnog društva (dalje: GMV, D-VMD). *Rješenje Kraljevskoga kotarskoga suda u Varaždinu 3. ožujka 1932.*

³⁴ Gustav PIASEK, “Nikola Pečornik, športski i kulturni djelatnik”, *Varaždinske vijesti*, br. 2680, 22. svibnja 1996., 9.

³⁵ Državni arhiv u Varaždinu, [0649] Gradsko poglavarstvo Varaždin – Varaždin (1918.-1941.), Opći spisi 1918.-1941. [dalje: DAVŽ, [0649] GPV (1918-41.), Opći spisi 1918.-1941.], 13.577/1932, *Žalba Nikole Pečornika 22. kolovoza 1932.*

³⁶ [“Pravila Društva za poljepšanje grada Varaždina“], *Hrvatska straža*, br. 9, 2. ožujka 1889., 3.

³⁷ O prvom (1888-1897.) i drugom koji je obnovio Pečornik 1910. vidi: Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povije sni atlas gradova. V. svezak*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i DAVŽ, Varaždin, 2008., 157, 162.

V. d. gradonačelnika Stjepan Novaković 23. kolovoza, ljepšim rukopisom od zapisničara, na novi list tintom ispisuje poziv da: "U svrhu pregleda prostorija u Starome gradu za smještaj gradskoga arhiva i uređenje tih prostorija u tu svrhu kao što i odredjenje mjesta za stari spomenik sv. Donata u dvorištu 'Staroga grada' umoljavam niže navedenu gospodu, da izvole dne 24. augusta 1932. u 8 sati prije podne prisustvovati mjestnom očevidu u Starom gradu u gore označenu svrhu".³⁸ Poziv je dobilo deset osoba. Tajnik Židovske općine i dogradonačelnik Oskar Pulgram (Varaždin, 4. studenog 1883. – logor Jasenovac, 1941.?),³⁹ prof. zoologije i ravnatelj Varaždinske gimnazije Milan Kaman (Varaždin, 28. lipnja 1888. – Zagreb, 1. prosinca 1962.),⁴⁰ zastupnik Josip Mišćin, dotični Antun Lazar, žalitelj, predstavnici Muzealnoga društva Varaždin: gimnazijski profesori povijesti Adolf Wissert i Krešimir Filić; gradski savjetnik inženjer Viktor Rogina i ugovorni inženjer, građevinski poduzetnik i arhitekt Artur Kaderávek (Našice, 7. veljače 1883. – Varaždin, 22. listopada 1963.),⁴¹ gradski zastupnik Mirko Hikec. Primitak poziva potvrdili su potpisom uz svoje ime. Očevidu nisu nazočili Kaman i dvojica čija su imena precrtana uz opasku "nenazočan". Naknadno su pristupili i očitovali se nekadašnji tajnik Odbora spomenute izložbe, ujedno član Varaždinske gimnazijske ekstenze i predsjednik Muzealnoga društva Adolf Wissert (Varaždin, 6. siječnja 1888. – Varaždin, 1. studenoga 1957.),⁴² i dugogodišnji kolega i prvi ravnatelj varaždinskog muzeja Krešimir Filić (Bjelovar, 16. veljače 1892. – Varaždin, 31. prosinca 1972.).⁴³ Novaković je žalbu htio raspraviti sa stručnjacima.

U Gradskoj su vijećnici 24. kolovoza natipkani zapisnik očevida i očitovanje izostalih.⁴⁴ Na dva lista papira, na prvim trima stranicama navodi se povod sastanka, izvadak Pečornikova stava da skulptura u perivoju ne bi djelovala harmonično sa

³⁸ DAVŽ, [0649] GPV (1918-41.), Opći spisi 1918.-1941., 13.577/1932, *Poziv v. d. gradonačelnika Varaždina Stjepana Novakovića od 23. kolovoza 1932.*

³⁹ "Pulgram, Oskar", *Židovski biografski leksikon*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža [dalje: LZMK], <https://zbl.lzmk.hr/?p=1693> (24. travnja 2023.)

⁴⁰ Siniša HORVAT, "Kaman, Milan (Kamman)", *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, LZMK, 1989. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9494> (20. travnja 2023.)

⁴¹ Višnja BUREK, "Planovi za regulaciju južnog dijela Trga bana Jelačića u Varaždinu i izgradnja tkao-nice Artura Kadeřaveka 1922. godine", *Varaždin i sjeverna Hrvatska u desetljeću nakon Velikoga rata*, Zagreb – Varaždin, Zavod za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Varaždin [dalje: Zavod HAZU Varaždin], ur. Stjepan Damjanović i Vladimir Huzjan, 2014., 39-68.

⁴² Antun GOLOB, "Pedagog i povjesničar Adolf Wissert", *Varaždinske vijesti*, br. 1880, 5. veljače 1981, 7.

⁴³ Spomenka TEŽAK, "Krešimir Filić – muzeolog i povjesničar varaždinskoga kraja", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin [Radovi Zavoda HAZU Varaždin]*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti [dalje: HAZU] i Grad Varaždin, Zagreb – Varaždin, br. 23, 2012., 49-74.

⁴⁴ DAVŽ, [0649] GPV (1918-41.), Opći spisi 1918.-1941., 13.577/1932, *Zapisnik očevida od 24. kolovoza 1932.*

starinskim izgledom i stilom Starog grada. Usput rečeno, žalitelj nije pojasnio na koji točno "stil" misli, na očuvane srednjovjekovne elemente tvrđave, prevladavajuću arhitekturu renesansnog *wasserburga* ili pregradnje kasnijih razdoblja. Nižu se imena pozvanih i odazvanih, a nenazočni su opravdali svoj izostanak. Prisutni izjavljuju da na južnoj strani dvorca u perivoju kraj "[...] dviju breza rade zidari postament za smještenje kipa sv. Donata, koji kip je dobavilo Muzealno društvo od vlastelinstva Bombelles u Zelendvoru. Prisutni inženir Kadera-vek Artur izjavlja, da se je uprava Muzealnoga društva obratila privatno na njega za mišljenje kuda bi se kip mogao smjestiti, Društvo muzealno da ga je hotjelo smjestiti u nutarnje dvorište [...]", ali on misli da bi najpodesnije mjesto bilo u perivoju kraj breza, kojih, usput rečeno, danas više nema.

Zapisničar u tri točke prenosi razloge zbog kojih se Pečornik protivi postavljanju kipa na tom mjestu. Prvi, jer se "[...] time nagrdjuje vidik na Stari grad kao historičku cjelinu građevinsku, jer takov stup nikada u predvorju historijskih građevina nije opstojao [...]"«. Očito zaboravlja da je ispred nekadašnje varaždinske isusovačke crkve stajao kip Bogorodice Bezgrješne, *Colossus Marianus* prije nego što je uklonjen 1842. godine. Za njegova života, nasuprot zapadnoga bedema Staroga grada stoji do danas sačuvan kip *Immaculate*. Drugi, jer je perivoj oko dvorca »[...] pravovaljanim zaključkom gradskog zastupstva pretvoren u perivoj Kralja Aleksandra pak je s estetskog razloga nemoguće da se jedan krnji malovrijedni i arhitektonsko bezvrijedni spomenik stavlja u jedan perivoj [...]"«. Važnijim smatra perivoj, na Filićev poticaj 1932. godine preimenovan u čast državniku Kraljevine Jugoslavije koji je godinu ranije bio posjetio Varaždin, gradsku vijećnicu i gradonačelnika Novakovića i u Starom gradu razgledao izložbu.⁴⁵ Odvjetnik nije znao da raspravlja o izvrsnom baroknom radu koje Varaždin danas ima.

Treći je razlog taj, što bi kip tamo implicirao da je: "[...] sastavni dio čitave skupine Staroga grada a ne muzealni izložak pa mu i stoga razloga tamo mjesta nema«. Prestaje numeriranje razloga i zapisničar prenosi da Pečornik smatra da kip »[...] spada bilo u lapidarium a u koliko njegova veličina takovo smještenje ne dopušta da se smjesti u nutarnje dvorište Staroga grada i to ispod arkada, koje gledaju prema sjevernoj strani i da se taj spomenik naročito označi kao muzealni izložak, a da ne nastane dvojba da je sastavni dio Staroga grada". Muzej je tada imao lapidarij u dnu malog dvorišta u prizemlju sjeveroistočne kule koji je čuvao *Colossus Marianus*, a drugi u prizemlju južnoga hodnika, koji je otvoren arkadama prema dvorištu i sjevernom krilu dvorca.⁴⁶ Zapisničar pretipkava žaliteljev ci-

⁴⁵ Vladimir HUZJAN, *Varaždin i vojska u međuratnom razdoblju (1918.-1941.)*, HAZU i Zavod HAZU Varaždin, Varaždin, 2017., 137-141.; Krešimir FILIĆ, "Akcijska varaždinskog muzealnog društva za uređenje parka kralja Aleksandra I. Ujedinitelja", *Varaždinske novosti*, br. 256, 25. listopada 1934., 3.

⁴⁶ Krešimir FILIĆ, "Varaždinski muzej", *Narodna starina*, Josip Matasović, Zagreb, 1923., br. 2., 66.:

tat iz zakona, a prema kojem se postavljanje kipa moglo provesti. Muzealno je društvo trebalo: "[...] postupati u smislu naredbe bivše Kr[aljevske]. hrv[atske]. slav[onske]. dalm[atinske]. zemaljske vlade odeljak za bogoštovlje i nastavu od 31. siječnja 1895. broj 1515 [...]"⁴⁷, prema kojem se svaka preinaka u obliku i vanjskom izgledu povijesti građevina provodi ako to dozvoli gradska vlast ili »Povjerenstvo za sačuvanje historijskih spomenika i građevina«. Smatra da Muzealno društvo nije zatražilo dozvolu ili suglasnost vlasnika, pa traži obustavu svih radova do rješenja ovoga pitanja. Citira četiri desetljeća star zakon jer mu očigledno u poentiranju žalbe nisu poslužili zakonski okviri koji su se dijelom mogli primijeniti na zaštitu i očuvanje spomenika.⁴⁷

Navodi *Zemaljsko povjerenstvo za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji* koje je na poticaj nadvojvode i prijestolonasljednika Austro-Ugarske Monarhije Franje Ferdinanda osnovano 20. srpnja 1910. godine kao savjetodavno tijelo Zemaljske vlade. Dragan Damjanović [2018.] zaključuje da je pod vodstvom Tadije Smičiklase i Josipa Brunšmida, tajnik tijela i povjesničar Gjuro Szabo (Novska, 3. veljače 1875. – Zagreb, 2. svibnja 1943.) "[...] u sljedećih nekoliko desetljeća ustrojio i usporedno modernizirao sustav zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj i Slavoniji"⁴⁸. Povjerenstvo je zadnji puta djelovalo na zadnjem sazivu članova 9. lipnja 1923. godine,⁴⁹ ali Szabo, ističe Anđela Horvat [1944.], nastavlja rad u tom poslu.⁵⁰

Zapisničar prenosi mišljenja dvojice stručnjaka iz srodnih područja. Arhitekt Kadeřavek misli da kip u perivoju ne bi "nagrđio" izgled Starog grada jer se historijski spomenici i slični nalazi obično ugrađuju ili postavljaju uz slične građevine povijesnoga značaja, pa kao primjer navodi crkvu u Ptuju i da u tome pogledu "prevažne estetski momenat". Spor je nastao jer je Muzealno društvo prihvatilo njegov savjet. Inženjer Rogina priklanja se žalitelju i smatra da kip treba smjestiti u sjeveroistočni kut velikog dvorišta, lijevo od potpornjaka na početku maloga dvorišta i desno od ulaza u prostoriju s topovima. Veličinom ne bi smetao prome-

Isti, "Varaždinski muzej", Isto, 1925., br. 11., 327-328.; Isti, Varaždinski muzej, Varaždinsko muzealno društvo, Varaždin, 1943., 12, 15, 27-28, 67.

⁴⁷ Zaštita i očuvanje kulturnih dobara u Kraljevini Jugoslaviji provode se prema naredbama i zakonu o šumama i rudama (1929.), gradnji (1931.) i nacionalnim parkovima (1938.). Anđela HORVAT, *Konzervatorski rad kod Hrvata*, Hrvatski državni konzervatorski zavod, Zagreb, 1944., 36-37.

⁴⁸ Dragan DAMJANOVIĆ, "Između Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Gjuro Szaba - zaštita spomenika u kontinentalnoj Hrvatskoj od početka 1860-ih do 1910. godine", *Gjuro Szabo 1875-1943. Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Hrvatski povjesničari umjetnosti*, Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, ur. Marko Špikić, 2018., 36. Usp. HORVAT, 1944., 32-33.

⁴⁹ Anđela HORVAT, "O djelovanju Zemaljskog povjerenstva za čuvanje spomenika u Zagrebu", *Godišnjak zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj*, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture [dalje: *Godišnjak zaštite*], br. 4-5, 1978-1979., 31.

⁵⁰ HORVAT, 1944., 34.

tu u dvorištu gdje bi »jasno bio označen da je to sastavni dio muzejske zbirke a ne sastavni dio Starog grada kao gradjevine cjeline«. Žaliteljjev stav podupire još i Hikec, misli da bi kip u perivoju "viuzelno estetski djelovalo" i odao dojam da pripada cjelini dvorca, što "ne odgovara faktičnoj historijskoj istini", te bi ga trebalo smjestiti u unutarnje dvorište.

Dogradonačelnik zaključuje "[...] da se svaki daljnji rad na pravljenju postamenta i smještenju kipa na vanjskom predvorju prethodno obustavi [...]" i da se prije donošenja rješenja, upita Muzealno društvo bi li pristalo na smještaj kipa u unutarnje dvorište te zatraži "autoritativno" mišljenje nekog poznatoga stručnjaka u tim pitanjima. Zapisnik potpisuju žalitelj, inženjeri, Hikec i Pulgram.

Na zadnjoj strani slijedi nastavak. Do kraja dana pristupili su predstavnici Muzealnog društva. Pročitavši zapisnik, izjavljuju da su postupali korektno, o podizanju spomenika obavijestili gradskoga načelnika, dobili su doznaku za cement i pijesak. Dodaju da je gradska vlast pozvala inženjera Artura Kadeřaveka, a u dogovoru s njim prihvatili su prijedlog da za postav kipa izaberu to mjesto u perivoju dvorca "[...] jer smatraju Stari grad sa cijelom okolicom jednim jedinstvenim objektom, t. j. gradskim muzejom. [...] jer će kod parkiranja starogradske okolice uz taj kip do Starog grada voditi put. Stvarati bilo kakove zaključke bez poznavanja budućih nasada i njihovog uređenja jest nemoguće". Odbijaju žalbu i sud o kipu koji je "[...] jedna veoma lijepa barokna tvorevina i biti će ukrasom perivoja, za koji je Muzealno društvo svojedobno dalo inicijativu, za koji će se i Muzealno društvo znati pobrinuti da bude doličan imenu, kojega nosi". Time se zaključuje očitovanje i zapisnik potpisuju Wissert, Filić i Hikec u ulozi zapisničara (s jedva čitljivim potpisom).

Replike otkrivaju da je Muzealno društvo postupilo prema zakonskoj osnovi i o radovima na dvorcu obavijestilo vlasnika, gradsku vlast. Iako je skulpturu, poput žalitelja, htjelo smjestiti u dvorac, nakon što je saslušalo Kadeřavekov savjet razmotrilo je da bi je uklopilo u plan uređenja okoliša oko Staroga grada. Taj je plan pokrenulo po osnutku muzeja, ali se odužio cijelo desetljeće zbog promjena stručnjaka koje je angažiralo i niza savjetovanja, da bi veliki arhitektonski, građevinski i krajobrazni pothvat u glavnini provelo od 1938. do iza 1940. godine.⁵¹

Na novom listu papira Hikec nečitko 25. kolovoza bilježi naknadno očitovanje Wisserta, koji ga u dnu potpisuje.⁵² Očituje se u vezi podignuća kipa "[...] na mjestu gdje je to sada [nečitko], kako je to napisao da [nečitko] pitasmo, jer je već učinjena podloga i posuđeni radnici. Za svaki slučaj ako bi ispalo stručno mnijenje da kip ne spada na to mjesto, društvo se obvezuje kip odstraniti na drugo mjesto. [nečit-

⁵¹ Radove sažima SLUKAN ALTIĆ, 2008., 173-174.

⁵² DAVŽ, [0649] GPV (1918-41.), Opći spisi 1918.-1941., 13.601/1932, *Zapisnik očitovanja Adolfa Wisserta od 25. kolovoza 1932., na poleđini Naredba Prosvjetnom odboru od 10. rujna 1932.*

ko] tome, da je Muzealnom društvu pod gornjim uvjetom dozvoljeno da nastavi sa postavljanjem kipa“. Potpisnici postižu kompromis koji dozvoljava da vrijeme i rad ne propadnu.

Gradonačelnikov zapisničar 7. rujna piše napatuk Prosvjetnom odboru: “[...] da se povodom raznočinih mišljenja o postavu kipa sv. Donata u Starom gradu moli za mijenje profesor zagrebačkog fakulteta g. Szabo i potom predmet riješi. Gradska općina došla bi u nepovoljni položaj napustom volonternog rada gg. profesora Wisserta i Filića u Muzeju a neće da [dvije nečitke riječi] prigovor dobronamjernog bivšeg predsjednika Društva za poljepšanje grada Varaždina pa je više stručno mnijenje po tom spornom pitanju odlučno“. Pri dnu lista zapisničar 10. studenoga 1933. godine bilježi da mu je Pečornik usmeno izjavio da se “[...] to pitanje do dalnjega odgodi do obnove šetališta“. Čita se zabuna oko dužnosti Gjure Szaba koji je tada ravnateljvao Muzejom grada Zagreba.

5. ŠTO PIŠU DRUGI STRUČNJACI?

Sažimajući Filićevu djelatnost u varaždinskoj kulturi, Spomenka Težak [2012.] zaključuje da su Filićev muzeološki rad hvalili i kritizirali, a najglasniji kritičar bio je Pečornik.⁵³ Filić se oslanjao i na savjet i podršku “požrtvovnog prijatelja i zagovornika muzeja“ Gjure Szaba,⁵⁴ koji je pratio njegov muzejski rad i pohvalio ga.⁵⁵ Filić katkad nije prihvatio Szabina upozorenja i prijedloge, ističe Tihomil Stahuljak [1995.].⁵⁶ Ne začuđuje da je Pečornik žalbom reagirao na Filića koji, piše Ljerka Šimunić [2012.] “kao muzealac pohranjuje u muzejski lapidarij one kipove koji su iz nekog razloga uklonjeni sa svojih prvotnih pozicija“.⁵⁷ Moglo se očekivati da bi u rješavanju spora potražili Szabino mišljenje. Ne zna se je li Društvo ili gradska vlast uputila upit Szabi jer među dokumentacijom Povjerenstva nije pronađen spis koji bi to potvrdio.⁵⁸

⁵³ TEŽAK, 2012., 55.

⁵⁴ FILIĆ, 1943., 13.

⁵⁵ Đuro SZABO, “Muzejska pitanja od jučer, danas, sutra“, *Narodna starina*, god. 33, br. 13, 1934., 88.; Isti, 1939., 150.

⁵⁶ Tihomil STAHULJAK, *Gjuro Szabo: djelo jednog života*, ur. Radovan Ivančević, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1995., 292.

⁵⁷ Ljerka ŠIMUNIĆ, “Filićev doprinos popularizaciji povijesno-umjetničkih tema u tiskovinama njegova vremena“, *Radovi Zavoda HAZU Varaždin*, HAZU i Grad Varaždin, Zagreb – Varaždin, br. 23, 2012., 225-226.

⁵⁸ MKM – SDKB, Povjerenstvo. Pregledani su spisi od 1930. do 1943. godine, godine smrti Gjure Szaba.

Sačuvana prepiska Društva pokazuje da su za spor doznali i stručnjaci izvan grada Varaždina, zagrebački kanonik i povjesničar Ljudevit Ivančan (Zagreb, 2. kolovoza 1853. – Zagreb, 1. ožujka 1935.), arheolog i povjesničar don Frane Bulić (Vranjic kod Splita, 4. listopada 1846. – Zagreb, 29. srpnja 1934.) koji je od 1912. sve do 1925. godine djelovao kao konzervator za područje Dalmacije te pčelar Pavao Wittmann, iz Petrijanca. Čini se, da je on isti onaj Pavao Wittmann (Češka, 1844. – 20. kolovoza 1920.), šumarnik, lovni stručnjak i pisac koji je u hrvatske krajeve došao 1871. godine kao šumar na dobro Opeka-Zelendvor gdje se bavio lovstvom do smrti.⁵⁹ Stručnjaci su željeli datirati kip i dokučiti identitet sveca.

Na nedatiranoj dopisnici s izbljedjelim/izguljenim poštanskim žigom Pavao Wittmann javlja Wissertu da mu je muzealčev konzervator (!) poklonio krasnu fotografiju sv. Donata. Prepričava da je u Maksimiru na ručku kod kanonika pričao o tužbi oko skulpture »od samo jednog nezadovoljnika«. Pokazavši mu fotografiju, kanonik se divio ljepoti kipa i pohvalio rad Društva i sa zaključkom »tužbu bumo taki v stranu deli! [...]« rekao pčelaru da će podatke o kipu, ako ih nađe, javiti muzealcima.⁶⁰

Kanonik pismom 25. kolovoza 1932. godine javlja Wittmannu da je taj dan dobio Wissertovo pismu kojim mu prenosi da je o kipu »koji neki ljudi zovu sv. Donatom« – pričao s pčelarom. Potom kanonik piše da će prema dva grba uz uklesanu godinu 1755. [sic!] pokušati pronaći podatke o njima i »fundatoru« kipa. Moli Wittmanna, kada stigne u Zagreb, da mu pokaže fotografiju skulpture kako bi muzealcima prenio mišljenje seljana Petrijanca da kip predstavlja sv. Donata. Pisat će im tek kada se o nekim pitanjima dogovori s pčelarom.⁶¹ Pismo potvrđuje da su im se muzealci obratili, prije nego što se odvjetnik potužio gradskoj vlasti.

Da Pečornik nije čekao skršenih ruku čita se iz pisma Društvu koje je Frane Bulić sastavio u Splitu 12. rujna. Prenosi da je iz »pouzdana izvora« saznao da je u predvorju dvorca već postavljen ili se namjerava postaviti kameni kip sv. Donata »sasma obične klesarske vrijednosti«. Misli da »[...] koji moderni spomenik, a ponajmanje jednog sveca, ne bi dolikovao tomu ambijentu« i moli Društvo neka mu javi »[...] koji su ga znanstveni nazori vodili pri postavljanju ovoga kipa [...] dostavi više nacrti i fotografija cijeloga toga ambijenta«.⁶²

⁵⁹ U jednom pismu Wittmann piše da je bio u Sisku po »poslu pčelarskom«. Pavao Wittmann iz Petrijanca kraj Varaždina utemeljio je stručni list *Napredni pčelar*. »Napredni pčelar / urednik i vlastnik Pavao Wittmann«, Digitalne zbirke Knjižnice grada Zagreba, 2023. <https://digitalnezbirke.kgz.hr/?pr=i&id=18626> (20. travnja 2023.). Gradski muzej Varaždin čuva *Portret prof. Wittmanna* slikara Ivana Tišova iz 1922. godine (ulje, platno, slikanje; 49 x 39 cm, sig. gornji desni kut: I. Tišov. 1922.; GMV, Galerija umjetnina, GMV GS-206.); potrebno je revidirati godinu smrti šumarnika: »Wittman, Pavao«, *Hrvatski šumarski životopisni leksikon: Svezak 5: Š-Ž*, gl. ur. Josip Biškup, Zagreb, 2002., 249-251.

⁶⁰ GMV, D-VMD. *Dopisnica Pavla Wittmanna Adolfu Wissertu, prije 25. kolovoza 1932.*

⁶¹ GMV, D-VMD. *Pismo Ljudevita Ivančana Pavlu Wittmannu, u Zagrebu 25. kolovoza 1932.*

Pišući pismo na Fakultetskom dobru u Maksimiru 29. studenog, Wittmann se obraća Wissertu uz nadu da mu je već bio pisao kanonik kojemu je morao pokazati svoju fotografiju spomenika. Misli da bi trebalo snimiti grbove, kad za to bude prilike. Iznosi podatke župnika Mihinića da je prije jedno stoljeće zelendvorska kapela pripadala Župi sv. Marka Evanđelista u Vinici, kad je “[...] bio možda sv. Donat ili kakov oltar sv. Ivana Nepomuka u kapeli, pošto je sajam na Nepomukovo također održavan u Zelendvoru“. Wittmann nastavlja da podatke treba tražiti u Vinici kod župnika Mihinića i gospodina Jakopanca.⁶³ Usput budi rečeno prvi je petrijanečki župnik Stjepan Mihinić i drugi Andrija Jakopanec, nekoć cvetlinski župnik koji je 5. veljače 1929. godine postavljen za župnika u Vinici.⁶⁴

Dan nakon pčelara, Ivančan javlja Wissertu da je sa zadovoljstvom pratio profesora koji mu je prenio da je Društvo vlastitom brigom, naporom i troškom uspjelo spasiti skulpturu od propasti. Piše da je Franjo Nádasdy prvo bio u braku s “njenkom“ N. Rotthal, da bi nakon njezine smrti (ne zna koje godine) oženio udovicu generala Draškovića. Skulptura bi se mogla datirati pomoću jasnije fotografije grbova, ali s obzirom na uklesanu godinu 1756. [sic!], misli da potječe iz drugog braka. Vjerojatnijom smatra tradiciju seljana Petrijanca da kip predstavlja sv. Donata nad oblacima jer se češki svetac više prikazuje s roketom, kvadratom i križem u ruci. Misli da svetac ne nosi roketu nego “neke vrsti plašta, koji bi možda predstavljati mogao biskupski plašt. Sv. Ivan Nepomuk ne ima obično uza se anđela kako vi to navodite za statu“ Žali da mu je Wittman ponovno morao posuditi fotografiju, jer mu je Wissert nije poslao.⁶⁵

Wittmann se pismom 2. studenog 1933. godine javlja Wissertu i prilaže mu Ivančanovo pismo iz Maksimira. Profesor misli da bi petrijanečki župnik mogao štogod (do)znati o sv. Donatu iz župne spomenice. Smatra da svečev habit ne smeta »[...] makar je sličan Iv. Nepomuku [...]“. Brzo dodaje da postament skulpture slični postolju Pil sv. Jurja na konju (1756.) iz Petrijanca i pretpostavlja da su rad »možda od istog majstora«. Usput rečeno, osim bridova u obliku voluta, postolje i pil pokazuju posve drugačije stilske značajke. Ovo pismo koje zaključuje pitanjem “Je li se primirio g. Pečornik?“, pčelar piše osam dana prije nego što se odvjetnik opet požalio gradskoj vlasti.⁶⁶

⁶³ GMV, D-VMD. *Pismo Pavla Wittmanna Adolfu Wissertu 29. studenoga 1932.*

⁶⁴ KOŠČAK, 2013., 214.

⁶⁵ GMV, D-VMD. *Pismo Ljudevita Ivančana Adolfu Wissertu 30. studenoga 1932.*

⁶⁶ GMV, D-VMD. *Pismo Pavla Wittmanna Adolfu Wissertu 2. studenoga 1933.*

6. ZABUNA OKO IKONOGRAFIJE: SV. DONAT

Ne zna se zašto su Ivančan i Wittmann u kamenome liku vidjeli sv. Donata. Ivančanove misli da svetac nosi neki biskupski plašt implicira njegovo mišljenje da skulptura prikazuje, između trinaest dokumentiranih svetaca imenjaka, ispovjednika vjere i biskupa iz Arezza iz prve polovice IV. stoljeća. Prikazuje se u biskupskoj albi s ukrašenim donjim porubom i raskošnoj misnici. Sa štolom oko vrata i mitrom na glavi, u ruci drži štap, razbijeni kalež ili knjigu.⁶⁷ Francuski povjesničar umjetnosti i znalac kršćanske ikonografije Louis Réau [1958.] navodi da ga se često brka sa starijim rimskim imenjacom, sv. Donatom Müesntereifelom, rimskim legionarskim vojnikom iz sredine II. stoljeća, koji ne pripada svijetu Rimskog Martirologija. Budući da je zaštitnik protiv gromova i munje i zaštitnik žetve od tuče, prikazuje se u vojnom oklopu i obući, kako u ruci drži snop munja/klasja ili grožđe.⁶⁸

Brkanje svetaca proizlazi moguće iz istih imena i dana čašćenja (obojska 7. kolovoza, vojnik i 30. lipnja) što se moglo odraziti na likovnu umjetnost. Autorica ovoga rada uočila je da se sv. Donat u baroknoj umjetnosti u sjeverozapadnoj Hrvatskoj prikazuje kao rimski vojnik. Naišla je još na primjer duplog prikazivanja, u župnoj crkvi sv. Bartola u Kamenici, na oltaru sv. Donata. Titular je prikazan u biskupskoj odori s mitrom na glavi, u ljevici drži štap, desnicom poseže u vis, gleda iznad sebe prema oblacima prožetim munjama. Bočno stoje, također drveni, kipovi sv. Ivana i Pavla, rimskih dvorskih časnika i zaštitnika od (ne)vremena, u vojničkim odorama i s mačevima.⁶⁹ Brkanje svetaca objasnilo bi i kanonikovu opasku da sv. Donat lebdi nad oblacima.

Udovica baruna Ivana V. Draškovića, grofica Marija Katarina rođ. Brandis oko 1733. godine, na imanju okruženom zelenilom dala je podići obiteljsku kapelu sv. Donata, posvećenu na spomendan titulara 7. kolovoza i imenovanu filijalnom kapelom župe sv. Marka Evanđelista, u obližnjoj Vinici. U historicističkoj obnovi 1862. godine novi posjednik Marko Bombelles stariji uklanja sve stare oltare i stavlja neogotički glavni oltar Pohoda Blažene Djevice Marije, mijenjajući titulara kapele.⁷⁰ Sačuvao se kip sv. Ivana Nepomuka na konzolici na istočnome zidu kapele.⁷¹

⁶⁷ Louis RÉAU, *Iconographie de l'art chrétien. Vol. 3, Iconographie des saints. 1, A-F*, Presses Universitaires de France, Paris, 1958., 401-402. (bilj. "DONAT D'AREZZO (7 août)."). Zabunu vidi u: *Leksikon ikonografije*, 2006., 233-234. (bilj. "Donat, biskup aretinski, sveti", MG).

⁶⁸ RÉAU, 1958., 401. (bilj. "DONAT DE MÜNSTREIFEL (30 juin).").

⁶⁹ *Leksikon ikonografije*, 2006., 310. (bilj. "Ivan i Pavao, sveti, mučenici", EC). Kasnobarokni oltar iz 1786., izvorno posvećen Blaženoj Djevici Mariji, oko 1822. godine s promjenom titulara dobio klasicističke značajke i nove kipove. Doris BARIČEVIĆ, "Pregled spomenika skulpture i drvorezbarstva 17. i 18. stoljeća u sjevernom dijelu Hrvatskog zagorja", u: *Ljetopis JAZU, JAZU, Zagreb*, knjiga 75, 1971., 531.

⁷⁰ KOŠČAK, 2013., 151-152.

⁷¹ Konzervatorski odjel u Varaždinu, Foto-dokumentacija (dalje: KOVZ, Foto-D), Zelendvor. *Grobna*

Nosi biret na glavi, dugu roketu lepršavih nabora i čipkanog ruba i plašt s kićankama, u ljevici drži palmu i na povišenoj desnici nekoć položeno raspelo. Ovi podaci stručnjacima, da su ih tada znali, ne bi pomogli u rješavanju nedoumice.

Da se Wittmann pozabavio idejom da identitet sveca protumači sajmom u Zelendvoru možda bi pronašao neki podatak koji bi potvrdio ili opovrgnuo Mihinićev navod da se sajam održavao na dan čašćenja sv. Ivana Nepomuka. Nadovezujući se na misaonu liniju i znajući da je zelendvorska kapela nekoć pripadala viničkoj župi, identitet bi mogli osvijetliti i vinički sajmovi. Ali, održavani su na dan titulara župe (25. travnja), Tijelovo i Sv. Nikole (6. prosinca).⁷² Da su u razjašnjavanju identiteta uzeli u obzir petrijanečku tradiciju, najvjerojatnije proizlazi iz činjenice da su Zelendvor i obiteljska kapela preustrojem Zagrebačke biskupije 1789. i 1790. godine, pripojeni župi sv. Petra i Pavla u Petrijancu.⁷³ Ključnim u utvrđivanju svečeva identiteta pokazuje se podatak koji nisu imali: sličnost zelendvorskog s preostalim kipovima. Ivančan iz ne navodi ili nije bio upoznat sa Szabinim *Pregledom spomenika kotara Ivanec*, u kojem se čita o toj oblikovnoj vezi i provenijenciji.

7. ISPRAVNA IKONOGRAFIJA: ČEŠKI SVETAC

Uklesani natpisi s godinama i podaci o naručitelju vodili su Baričević zaključku da skulpture prikazuju praškoga mučenika, a stilske značajke usmjerile su potragu prema slovenskoj Štajerskoj. Uz most na rijeci Dravi u Mariboru stajao je kip sv. Ivana Nepomuka (1752.).⁷⁴ Kameni rad pohranjen u lokalnom muzeju prikazuje sveca nad spiralnim oblacima koji u ljevici drži biret, a desnicu polaže na raspelo koje mu kraj nogu drži anđeo. Njegov tvorac, mariborski kipar Josip Straub (Wiesenseitig, 17. ožujka 1712. – Maribor, 1. ožujka 1756.) preminuo je prije nego su naručitelji tražili kipara za svoje spomenike. Budući da zelendvorski kip dijeli stilske i ikonografske sličnosti sa Straubovim kipom sv. Ivana Nepomuka (oko 1745.) u varaždinskoj uršulinskoj crkvi, smatrala je da autora triju kipova treba tražiti u krugu kiparske obitelji Straub, o čemu je već bilo riječi. Ikonografsku sličnost vidi i u češkim svecima: na glavnom oltaru u župnoj crkvi sv. Jakova u Prelogu koji je izrezbario kipar Veit Königer i u titularu na oltaru sv. Ivana Nepomuka (1765.) u Franjevačkoj crkvi sv. Roka u Virovitici neznana autora.⁷⁵ Svečev identitet muzealci su

kapela ob. Bombelles. Skulptura u unutrašnjosti kapele. Snimila Ivana Peškan, 10. veljače 2004., inv. br. /, CD /21. Na digitalizaciji građe autorica zahvaljuje konzervatoricama Karmen Jakopović-Berović i Ivi Potočnik Rihtarić.

⁷² KOŠČAK, 2013., 23.

⁷³ *Ibidem*, 22, 49-51.

⁷⁴ Datiran prema natpisu u kartuši. Sergej VRIŠER, "Znamenja in javni spomeniki v Mariboru do 1941", *Časopis za zgodovino in narodopisje*, god. 7, br. 2, 1971., 179-180.

⁷⁵ BARIČEVIĆ, 2008., 361-362.

možda potvrdili prikazima kraljičina ispovjednika u Varaždinu, kamenim likom na atici uršulinske crkve (isto se pripisuje Josipu Straubu) i polikromiranim drvenim likom na pobočnom oltaru sv. Antuna Padovanskoga (1739.) u Franjevačkoj crkvi sv. Ivana Krstitelja. U nekadašnjoj isusovačkoj crkvi na glavnom oltaru (1733.) mogli su zateći ispovjednika u biskupskoj halji i sa zvjezdastom aureolom, te lovrikom ovjenčanog sv. Donata u vojničkoj odori i čizmama.

Istraživanje okolnosti postava triju skulptura vodilo je Baričević prema spoznaji da kult sveca jača u razdoblju carice i kraljice Marije Terezije Habsburško-Lotarinške koja je naručitelja imenovala banom. Prva mu supruga potječe iz grofovske obitelji Rothal, koja poput preostalog češkog plemstva, promiče kult sveca u Beču. Ne zna se bi li Ivančan uspostavio tu poveznicu da je nastavio istraživati banovu prvu suprugu, Mariju Maksimilijanu rođ. von Rothal. Izvor ikonografije stojeće figure sveca je brončani lik mučenika iz 1683. godine, na Karlovom mostu u Pragu. Baričević [1975.] piše da se u većini spomenika tog sveca diljem srednje Europe i hrvatskih krajeva pojavljuje “[...] tip uspravnog stojećeg lika s karakterističnim atributima, raspelom ili biretom u rukama i zvjezdanom aureolom oko glave, dok su prošireni prikazi – svetac u pratnji krvnika na mostu nad rijekom Vltavom ili svetac u pratnji jednog ili više malenih anđela – vrlo rijetki. Tako i koncepcija triju spomenika bana Nádasdy sa svečevim likom koji kleči na oblacima, a prati ga maleni anđeo, spada apsolutno u rijetkosti među našim sačuvanim kamenim baroknim spomenicima [...]”.

8. “POZNATO O NEPOZNATOM”

Agrarne reforme i parcelacije parkova koje su uslijedile po Prvome svjetskom ratu odražavaju se i na stanje mnogih dvoraca i parkova jer su se smanjile mogućnosti za njihov nastanak i održavanje pa je, spominje Anđela Horvat [1978.-1979.], *Povjerenstvo za očuvanje spomenika* početkom 1920-ih zabranilo rušenje dvoraca. Usto, osujetivši ratne prilike, sudjelovalo je u akcijama “[...] premještanja ugroženih spomenika s terena u muzejske ustanove”. Opseg i razvoj vlastelinstva Zelendvor opadaju od kraja 1910-ih godina, pa ne treba odbaciti pretpostavku da je obitelj Bombelles skulpturu, ako nije imala mogućnosti zaštititi i očuvati je, po-

⁷⁶ BARIČEVIĆ, 1975., 153., bilj. 7.

⁷⁷ *Ibidem*, 155.

⁷⁸ HORVAT, 1978-1979., 29.

⁷⁹ Anđela HORVAT, “O djelovanju Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji u Zagrebu od 1910-1914.”, *Godišnjak zaštite*, br. 2-3, 1976.-1977., 21.

vjerila Gradskom muzeju Varaždin. Muzealizirana je u doba Josipove uprave pa otvorenim ostaje pitanje je li njegov otac zaista bio član spomenutog Povjerenstva. Ako se to potvrdi, može se samo nagađati da je sin baštiniio očev senzibilitet za zaštitu spomenika.

Ostaje nedorečeno za kakvu su točno izgradnju/zidanje muzealcima trebali doznačeni cement i pijesak. Spomenici imaju postolje od zidanih kamenih blokova na vrhu s pločom i ispred s kamenim ulomkom, profiliranim. Onaj u Velikome Bukovcu stoji na izvornome mjestu. U drugoj polovici XIX. stoljeća, do 1880. godine tadašnji veleposjednik Klenovnika austrijski ministar financija Otton Brück spomenik je dao preseliti iz perivoja dvorca na kameni most preko riječice Sotinske. Moguće da je tad sagrađeno prizmatično podnožje, od dva reda kamena.⁸⁰ Zaključuje se da su muzealci dali podići novi temelj skulpturi: betonsku ploču neposredno na livadi na kojoj stoji.

Godinu postavljanja skulpture potvrđuju i razglednice i fotografije koje prikazuju južno krilo Starog grada u perivoju. Na bočnoj snimci ispred ulazne barokne kule jasno se vide breze i poledina spomenika na kamenom podnožju ravnih bridova (slika 2.).⁸¹ Iza podnožja se vidi nakupina kamenja, vjerojatno ostaci staja uz južno krilo dvorca, koje je Muzealno društvo uz dozvolu vlasti srušilo 1931. godine.⁸² Skulptura je tijekom uređenja okoliša Staroga grada krajem desetljeća sklonjena na sigurno jer je nema fotografiji koju je 1942. godine snimio Szabin biograf i konzervator Tihomil Stahuljak.⁸³ Vraćena je nakon radova, prije 1949. godine, kada je snimljena u perivoju, lijevo od breze.⁸⁴

Otvorena pitanja na koja se s obzirom na sve iznesene informacije nažalost nije mogao pružiti odgovor, treba smatrati kao smjernice budućih istraživanja. Skulptura svjedoči radu baroknog kipara i naporu muzealaca, koji su je sačuvali budućim pokoljenjima koji uživaju u jednoj skulpturi u gradu.

⁸⁰ BARIČEVIĆ, 1975., 155, bilj. 8. KOVZ, Foto-D, *Klenovnik. Javna plastika – skulptura sv. Ivana Nepomuka*. Snimio J.[osip] Kovač, 3. svibnja 1994., inv. br. 2294.

⁸¹ Gradska knjižnica “Metel Ožegović“, *Varaždin. Stari grad*; fotografski papir, crno-bijela fotografija; tisak; olovka, rukopis; 13,8 x 8,8 cm; nije putovala, Zbirka razglednica, inv. br. 294.

⁸² FILIĆ, 1943., 15.

⁸³ Ministarstvo kulture i medija – Fototeka kulturne baštine [dalje: MKM – FKB], *VARAŽDIN, grad – planiranje okoliša*; snimio Tihomil Stahuljak, 1942., fotografski papir, crno-bijela fotografija; inv. br. 2606, br. neg. I-C-9. Na pomoći i pretrazi fotografija autorica najljepše zahvaljuje Sanji Grković, voditeljici Fototeke.

⁸⁴ MKM – FKB, *VARAŽDIN, prilaz starom gradu – situacija*, snimila Beata Gotthardi, 1949., fotografski papir, crno-bijela fotografija; inv. br. 56021.

IZVORI: GRAĐA BAŠTINSKIH INSTITUCIJA

- 1/ Državni arhiv u Varaždinu, [0649] Gradsko poglavarstvo Varaždin – Varaždin (1918.-1941.), Opći spisi 1918.-1941., 13.577/1932.
Poziv v. d. gradonačelnika Varaždina Stjepana Novakovića od 23. kolovoza 1932.
Zapisnik očevida od 24. kolovoza 1932.
Žalba Nikole Pečornika 22. kolovoza 1932.
- 2/ Državni arhiv u Varaždinu, [0649] Gradsko poglavarstvo Varaždin – Varaždin (1918.-1941.), Opći spisi 1918.-1941., 13.601/1932, *Zapisnik očitovanja Adolfa Wisserta od 25. kolovoza 1932.*, na poleđini *Naredba Prosvjetnom odboru od 10. rujna 1932.*
- 3/ Gradski muzej Varaždin, Dokumentacija Varaždinskog muzealnog društva.
Dopisnica Pavla Wittmanna Adolfu Wissertu, prije 25. kolovoza 1932.
Pismo don Frane Bulića Muzealnom društvu Varaždin, u Splitu 12. rujna 1932.
Pismo Ljudevita Ivančana Muzealnom društvu Varaždin, u Zagrebu 25. kolovoza 1932.
Pismo Ljudevita Ivančana Adolfu Wissertu 30. studenoga 1932.
Pismo Pavla Wittmanna Adolfu Wissertu 2. studenoga 1933.
Pismo Pavla Wittmanna Adolfu Wissertu 29. studenoga 1932.
Rješenje Kraljevskoga kotarskoga suda u Varaždinu 3. ožujka 1932.
- 4/ Gjuro SZABO, *Spomenici kotara varaždinskog*, između 1915. i 1920. godine; papir, olovka, tinta i flomaster; 22 x 35 cm. Gradski muzej Varaždin, inv. br. GMV 43029.
- 5/ Gradska knjižnica "Metel Ožegović", *Varaždin. Stari grad*; fotografski papir, crno-bijela fotografija; tisak; olovka, rukopis; 13,8 x 8,8 cm; nije putovala, Zbirka razglednica, inv. br. 294.
- 6/ Konzervatorski odjel u Varaždinu, Foto-dokumentacija.
Klenovnik. Javna plastika – skulptura sv. Ivana Nepomuka. Snimio J.[osip] Kovač, 3. svibnja 1994., inv. br. 2294.
Zelendvor. Grobna kapela ob. Bombelles. Skulptura u unutrašnjosti kapele. Snimila Ivana Peškan, 10. veljače 2004., inv. br. /, CD /21.
- 7/ Ministarstvo kulture i medija – Fototeka kulturne baštine, *VARAŽDIN, grad – planiranje okoliša*; snimio Tihomil Stahuljak, 1942., fotografski papir, crno-bijela fotografija; inv. br. 2606, br. neg. I-C-9.
- 8/ Ministarstvo kulture i medija – Fototeka kulturne baštine, *VARAŽDIN, prilaz starom gradu – situacija*, snimila Beata Gotthardi, 1949., fotografski papir, crno-bijela fotografija; inv. br. 56021.

- 9/ Ministarstvo kulture i medija – Središnja dokumentacija kulturne baštine, Zemaljsko povjerenstvo za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika, RBR. 26/1912., *Dostava pečata konzervatorima i dopisnim članovima*.

BIBLIOGRAFIJA

KNJIGE I POGLAVLJA U KNJIGAMA

- 1/ Doris BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga d. d., Zagreb, 2008.
- 2/ Anđela HORVAT, "Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj", *Barok u Hrvatskoj*, Sveučilišna naklada Liber, Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, odg. ur. Milan Prelog, 1982., 1-381.
- 3/ Anđela HORVAT, *Konzervatorski rad kod Hrvata*, Hrvatski državni konzervatorski zavod, Zagreb, 1944.
- 4/ Vladimir HUZJAN, *Varaždin i vojska u međuratnom razdoblju (1918.-1941.)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, Varaždin, 2017.
- 5/ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, 2006.
- 6/ Davor MARTIĆ, *Bombelles: grofovsko lovišta Varaždinske županije*, Pučko otvoreno učilište Hubert, Split, 2004.
- 7/ Mladen OBAD ŠĆITAROCI, *Dvorci i perivoji hrvatskoga zagorja*, ur. Ive Mažuran, Školska knjiga, Zagreb, 1991.
- 8/ Louis RÉAU, *Iconographie de l'art chrétien. Vol. 3, Iconographie des saints. 1, A-F*, Presses Universitaires de France, Paris, 1958.
- 9/ Tihomil STAHULJAK, *Gjuro Szabo: djelo jednog života*, ur. Radovan Ivančević, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1995.
- 10/ Đuro SZABO, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Knjižara Vlasić i Horvat, Zagreb, 1939.

ZBORNICI, GODIŠNJACI I ČASOPISI

- 1/ Doris BARIČEVIĆ, "Kameni spomenik sv. Ivana Nepomuka pred varaždinskim Starim gradom", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, Gradski muzej Varaždin, Varaždin, br. 7, 1985., 151-159.
- 2/ Doris BARIČEVIĆ, "Pregled spomenika skulpture i drvorezbarstva 17. i 18. stoljeća u sjevernom dijelu Hrvatskog zagorja", u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, knjiga 75, 1971., 523-543.
- 3/ Višnja BUREK, "Planovi za regulaciju južnog dijela Trga bana Jelačića u Varaždinu i izgradnja tkaonice Artura Kadeřaveka 1922. godine", *Varaždin i sjeverna Hrvatska u desetljeću nakon Velikoga rata*, Zagreb – Varaždin, Zavod HAZU Varaždin, ur. Stjepan Damjanović i Vladimir Huzjan, 2014., 39-68.
- 4/ Sanja CVETNIĆ, "Habsburški politički utjecaji i ikonografija Sv. Ivana Nepomuka u Hrvatskoj", *Hagiologija: kultovi u kontekstu*, Leykam international, Zagreb, 2008., 161-167.
- 5/ Dragan DAMJANOVIĆ, "Između Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Gjuro Szaba - zaštita spomenika u kontinentalnoj Hrvatskoj od početka 1860-ih do 1910. godine", *Gjuro Szabo 1875-1943. Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Hrvatski povjesničari umjetnosti*, Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, ur. Marko Špikić, 2018., 11-38.
- 6/ Krešimir FILIĆ, "Varaždinski muzej", *Narodna starina*, Josip Matasović, Zagreb, 1923., br. 2., 65-66.
- 7/ Krešimir FILIĆ, "Varaždinski muzej", *Narodna starina*, Josip Matasović, Zagreb, 1925., br. 11., 317-328.
- 8/ Anđela HORVAT, "O djelovanju Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji u Zagrebu od 1910-1914.", *Godišnjak zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj*, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb, br. 2-3, 1976.-1977., 7-29.
- 9/ Anđela HORVAT, "O djelovanju Zemaljskog povjerenstva za čuvanje spomenika u Zagrebu", *Godišnjak zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj*, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, br. 4-5, 1978.-1979., 11-35.
- 10/ Ivan JENGIĆ, "Varaždin. Kip sv. Ivana Nepomuka pred Starim gradom", *Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*. Katalog radova iz 2016., Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, br. 8, 2017., 311.
- 11/ Anđelko KOŠČAK, *Župa Sv. Marka Evanđelista - Vinica*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Župa Sv. Marka Evanđelista, Zagreb - Vinica, 2013.

- 12/ Željka LAZAR, "Zbirka knjiga obitelji Bombelles", *Muzeologija*, Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, br. 48-49, 2011.-2012., 149-160.
- 13/ Vjekoslav NORŠIĆ, "Kamenica", *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Zagreb, br. 14, 2010., 281-308.
- 14/ Vjekoslav NORŠIĆ, "Klenovnik", *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Zagreb, br. 14, 2010., 309-322.
- 15/ ARTUR SCHNEIDER, "Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika 1939.", *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za god. 1938./1939.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, br. 52, 1940., 171-186.
- 16/ Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova. V. svezak*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Državni arhiv u Varaždinu, Varaždin, 2008.
- 17/ Agneza SZABO, "Grofovi Bombelles uzorni gospodarstvenici", *Matica: časopis Hrvatske matice iseljenika*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, god. 48., br. 3, 1998., 6-8.
- 18/ Đuro SZABO, "Muzejska pitanja od jučer, danas, sutra", *Narodna starina*, god. 33, br. 13, 1934., 83-89.
- 19/ Gjuro SZABO, "Spomenici kotara Ivanec", *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Zemaljsko povjerenstvo za očuvanje umjetničkih i historijskih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji, Kraljevska zemaljska tiskara, br. 14, 1919., 22-97.
- 20/ Spomenka TEŽAK, "Krešimir Filić – muzeolog i povjesničar varaždinskoga kraja", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Grad Varaždin, Zagreb – Varaždin, br. 23, 2012., 49-74.
- 21/ Ljerka ŠIMUNIĆ, "Filićev doprinos popularizaciji povijesno-umjetničkih tema u tiskovinama njegova vremena", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Grad Varaždin, Zagreb – Varaždin, br. 23, 2012., 221-233.
- 22/ Sergej VRIŠER, "Vezi med baročnimi kiparji Štajerske in Varaždinom", *Varaždinski zbornik*, Varaždin, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Skupština općine Varaždin, ur. Andre Mohorovičić, 1983., 437-440.
- 23/ Sergej VRIŠER, "Znamenja in javni spomeniki v Mariboru do 1941", *Časopis za zgodovino in narodopisje*, god. 7, br. 2, 1971., 175-195.

VODIČI I KATALOZI IZLOŽABA

- 1/ Tatjana BUHIN i Spomenka TEŽAK, "Varaždin pod habsburškom krunom", *Varaždin pod krunom Habsburgovaca*, Varaždin, Gradski muzej Varaždin, 2015., 9-38.
- 2/ Krešimir FILIĆ, *Varaždinski muzej*, Varaždinsko muzealno društvo, Varaždin, 1943.
- 3/ Ljerka ŠIMUNIĆ, *Kulturnopovijesni odjel Gradskog muzeja Varaždin: vodič kroz stalni postav*, Gradski muzej Varaždin, 2018.

LEKSIKONI

- 1/ "Wittman, Pavao", *Hrvatski šumarski životopisni leksikon: Svezak 5: Š-Ž*, gl. ur. Josip Biškup, Zagreb, 2002., 249-251.

NOVINE

- 1/ "Ivan Nepomuk sačuvan od propadanja", *Varaždinske vijesti*, br. 1916, 15. listopada 1981., 16.
- 2/ ["Pravila Društva za poljepšanje grada Varaždina"], *Hrvatska straža*, br. 9, 2. ožujka 1889., 3.
- 3/ Krešimir FILIĆ, "Akcija varaždinskog muzealnog društva za uređenje parka kralja Aleksandra I. Ujedinitelja", *Varaždinske novosti*, br. 256, 25. listopada 1934., 3.
- 4/ Antun GOLOB, "Pedagog i povjesničar Adolf Wissert", *Varaždinske vijesti*, br. 1880, 5. veljače 1981, 7.
- 5/ Miroslav KLEMM, "Kako spasiti sv. Ivana Nepomuka", *Varaždinske vijesti*, br. 2429, 8. kolovoza 1991., 7.
- 6/ Miroslav KLEMM, "Tri vrijedna spomenika", *Varaždinske vijesti*, br. 2743, 6. kolovoza 1997., 19.
- 7/ I. LEVANIĆ, "Ivan Nepomuk iza ograde", *Varaždinske vijesti*, br. 1963, 9. rujna 1982., 6.
- 8/ Andre MOHOROVIČIĆ?, "Varaždin ima sjajnu budućnost", *Varaždinske vijesti*, br. 1921, 19. studenog 1981., Prilog, 2.
- 9/ Gustav PIASEK, "Nikola Pečornik, športski i kulturni djelatnik", *Varaždinske vijesti*, br. 2680, 22. svibnja 1996., 9.

MREŽNE STRANICE

- 1/ "Napredni pčelar / urednik i vlasnik Pavao Wittmann", Digitalne zbirke Knjižnice grada Zagreba, 2023. <https://digitalnezbirke.kgz.hr/?pr=i&id=18626> (20. travnja 2023.)
- 2/ "Pretraživanje Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. Kameni spomenik sv. Ivana Nepomuka", Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, 2022. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2272> (29. ožujka 2020.)
- 3/ "Pulgram, Oskar", Židovski biografski leksikon, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://zbl.lzmk.hr/?p=1693> (24. travnja 2023.)
- 4/ Siniša HORVAT, "Kaman, Milan (Kamman)", Hrvatski biografski leksikon, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1989. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9494> (20. travnja 2023.)

SUMMARY

THE SCULPTURE OF SAINT JOHN OF NEPOMUK FROM ZELENDVOR IN THE PARK OF THE OLD TOWN CASTLE IN VARAŽDIN

Croatian Ban and Field Marshal Franz Nádasdy and his wife Suzana née Malatinski erected a baroque Sculpture of Saint John of Nepomuk on their Zelendvor estate around 1767. The stone carved image of the Czech priest was placed in the castle's park after she had remarried following the death of her first husband Josip Kazimir Drašković. Today, the sculpture adorns the south side of the park of the Old Town Castle in Varaždin. Four documents, handwritten in ink and machine typed from the end of August 1932 to November 1933, reveal it was placed there in August 1932 by the Varaždin Museum Society. Local lawyer Nikola Pečornik complained to the Varaždin City Council he would rather have the museum experts place it inside the castle, in the northeast corner of the larger courtyard, to the left of the buttress at the beginning of the smaller courtyard and to the right of the entrance to the room displaying cannons. The preserved appeal outlines the difficulties that arose when placing it outside the architectural monument. On August 24, 1932, Mayor Stjepan Novaković tried to resolve the dispute with the help of other experts and city representatives in the premises of the castle itself. There, architect Artur Kaderávek stated the museum experts had followed his advice regarding the location of the sculpture, while city engineer Viktor Rogina and Varaždin City Council member Mirko Hikec sided with Pečornik, who believed the sculpture in the park would give the impression that it was created in the context of the very castle. In a subsequent hearing, museum experts Krešimir Filić and Adolf Wissert

stated they acted in accordance with the law and that the building materials and workers who were building the pedestal for the baroque sculpture had been paid. On August 25, the President of the Varaždin Museum Society Adolf Wissert and Mirko Hikec reached a compromise allowing the workers to finish constructing the pedestal and obliging the museum experts to remove the sculpture if recommended so by an expert. In 1933, Mayor Stjepan Novaković decided to consult with the conservator Gjuro Szabo, secretary of the former National Commission for the Preservation of Artistic and Historical Monuments in the Kingdoms of Croatia and Slavonia. No documents have been discovered that would reveal what Gjuro Szabo, Filić's longtime friend and adviser on museum and monument protection issues, recommended. Unfortunately, the preserved complaint does not provide a reason for the museumization of the sculpture from the Zelendvor estate which was at the time governed by Josip, the son of Marko Bombelles Jr. Six preserved letters and a postcard, written mostly in 1932, reveal that the sculpture, the client and the exact identification of the saint it represents were discussed by the Zagreb canon and historian Ljudevit Ivančan and a certain Pavao Wittmann, both thinking that it was St. Donatus. On the other hand, don Frane Bulić, the former conservator for Dalmatia, believes that the statue is not suitable for placement in the castle grounds and asks the members of the Varaždin Museum Societa to explain to him the scientific reasons that led them to place it there. The preserved appeal and correspondence document the effort of the Varaždin Museum Society to preserve the baroque artwork for future generations who today enjoy another sculpture in their city.

Key Words: Zelendvor; Franjo Nadásdy; Suzana née Malatinski; Old Town Castle; Varaždin Museum Society; Nikola Pečornik; Gjuro Szabo; Bombelles family; Ljudevit Ivančan; Pavao Wittmann; don Frane Bulić; baroque sculpture; Saint John of Nepomuk; Varaždin.